

СРПСКА НАРОДНА ШКОЛА У БАТАЈНИЦИ У XVIII И С ПОЧЕТКА XIX ВЕКА

Премда их је било и раније, на пример, у Бешки, Карловцима, Земуну и Добановцима, ипак српске школе по источном Срему почеше чешће да се отварају тек од средине XVIII века. Једна од тих школа је и батајничка школа, која је, поуздано се зна, постојала већ 1758/9. шк. године, па је несумњиво да је отворена коју годину раније. Та школа се спомиње више пута у, иначе, ретким црквено-школским и другим документима из друге половине XVIII века, на пример, 1758/9, 1770/71, 1780, 1785, 1792, 1797, 1802/3. и 1806—8. године, па не треба посебно доказивати да је све то време постојала и радила, о чему, уосталом, има и сасвим убедљивих доказа. Али, пре него што пређемо на казивање о школи, рећи ћемо нешто укратко и о самом насељу, о његовом становништву и његовој цркви, у чијем окриљу је школа и поникла.

Колико се засад зна, Батајница се ни где не спомиње у средњем веку, већ тек за време Турака, па ће бити да је и заснована у првој половини XVI века. Први пут је пописана 1546. године, кад је имала 22 куће, од којих је једна била и поп-Петрова, а други пут, опет, 1566—7. године, кад је имала 28 кућа, и то с кућама сеоског поп-Томаша и кнеза Вукоја Радића.¹ Ме-

ђутим, о Батајници засад нема других података ни из XVI ни из XVII века, али се чини да је она и даље све време постојала, јер се спомиње 1708. године, кад је, наводно, имала и своју школу,² па ће бити да је око 1700. године била једно од знатнијих насеља свога краја. Но село је ускоро, затим, ишчезло, и то највероватније већ око 1710. године, јер га од 1713. до 1717. године није било, што сведоче и спискови убране црквене милостиње из тих година, објављени 1935. године у Београду, у којима се спомињу сва околна насеља, али не и Батајница.³ Да ње заиста није било ни тих, ни наредних година, доказују и недавно публиковани пописи свих постојећих насеља источног Срема из 1716, 1717. и 1718. године, међу којима Батајнице и опет нема.⁴ Према томе, садашња Батајница је новије насеље, засновано, нема сумње, између 1718. и 1728, а највероватније 1725—6. године, кад је, како изгледа, подигнута и сеоска црква.

Двадесет петог новембра 1728. године је митрополит Мојсије Петровић писао белгишком оберкнезу да дозволи Батајничанима да у атару Белегиша насеку трску, којом би покрили своју цркву, док се 2. децембра исте године спомиње и батајнички свештеник, па је сасвим извесно да су

тада већ постојали и село и црква, из чега произилази, опет, да је новија Батајница настала и нешто раније.⁵ Године 1732. је имала 48 кућа,⁶ док један извештај из следеће, 1733. године за њу вели да „глава имат 90 доста јаких, имушних, с марвом и прочим прижитком“.⁷

Но, убрзо, затим, је осетно смањен и број кућа и број житеља, па је већ 1736. године у селу регистровано само 17 пореских старешина са 6 ожењених и 1 неожењеним братом (или сином), и то са домаћинствима сеоског свештеника и кнеза, као и једна удовица са поседом, укупно, дакле, 18 домаћинстава.⁸ Десетак година доцније, 1745, било је у месту 25 домаћинстава, од којих се 8 изјаснило за граничарски, а 17 за жупанијски статус,⁹ док је 1750—51. било 27 домова.¹⁰ Године 1756. забележено је само 20 домаћинстава,¹¹ али се њихов број иза тога осетно повећао досељавањима са стране, првенствено из оближњег Керека, који је у то време и запустео,¹² па је 1766. у селу забележено већ 59 домаћинстава.¹³ Четири године доцније, 1770, било је 85 кућа, 84 граничарске и једна сељачка,¹⁴ а 1774. пак 73 дома.¹⁵ Међутим, већ следеће године је регистровано само 59 кућа са 315 душа,¹⁶ па ће бити да је томе претходио какав масовнији помор или какво веће расељавање. Нешто доцније, 1781, регистровано је 84 куће.¹⁷ Затим се становништво нагло повећало досељавањима из западних крајева, али и из Србије, па је 1785. године у месту било већ 150 кућа са 160 домаћинстава и 1.041 становником, а следеће, 1786, опет, 156 кућа.¹⁸ Онда се број домаћинстава опет донекле смањио, јер је 1791. забележено само 150 кућа са 1.183 житеља.¹⁹ Шест лета доцније, 1797, регистровано је 160 домова и 1.101 становник.²⁰ Године 1808. село је имало 1.366 душа, а 1810, опет, 157 домова.²¹ Према томе, ако то сумирамо, по годинама се број домова и становника кретао овако:

1732.	48 кућа	— житеља
1733.	—	90 глава (опорезованих ?)
1736.	—	18 кућних старешина
1745.	25	—
1750—51.	27	—
1756.	20	—
1766.	59	—

1770.	85	—
1774.	73	—
1775.	59	315 житеља
1781.	84	—
1785.	150	1.041 „
1786.	156	—
1791.	150	1.183 „
1797.	160	1.101 „
1808.	—	1.366 „
1810.	157	—

Према томе, број домаћинстава и житеља је од године до године бивао веома различит, јер је било и напретка и назадовања, а и стагнације. Истина, популациони напредак је, уопште узев, прилично евидентан, али је тај напредак очигледно више резултирао из досељавања него из сопственог наталитета. Додуше, ако је судити по околним насељима, на пример, по Ст. Бановцима, наталитета је било и овде, али је и морталитет био веома изражен,²² с обзиром на војно, односно на ратно занимање људи, који често беху на фронтима, и на одсуство хигијене и боље исхране по читавом Срему, и не само по њему, што неки учени странци и бележе, међу којима и Таубе 1777—8, и већ споменути Енгел 1786. године.²³

Не знамо тачно где се налазила првобитна Батајница, али је могуће да је лежала нешто ближе Дунаву, а тиме и старом путу Београд—Петроварадин, с тим што је, можда, касније пресељена на садашње место. Није јасно како је ново село с почетка изгледало, али се може претпоставити да је изграђено по одређеном плану, или је лак касније реконструисан, јер је 1786. године увелико већ било ушорено. Наиме, Енгел је те године записао ... да насеље лежи у плодној равници и да има 156 рогозом и трском покривених кућа од набоја“, тј. ушорених,²⁴ с тим што су најпре настале главне улице на садашњим путевима Земун—Нова Пазова и Нови Бановци—Угриновци, док су све остале улице поникле у XIX веку и касније.

Треба додати, с тим у вези, да је Батајница и за време Турака и у XVIII веку, а и касније, било и остало искључиво српско насеље, док припадника других народности у њему није било.

Изгледа да је атар села од самог почетка био прилично велик, а имао је и више

потеса, од којих најважнији беху: Беглук, Клисина, Мале међе, Велике међе, Клин, Окопје, Бељарица и Велики брод.²⁵ Међутим, у поседу самих сељака је задуго било мало земље, док је оних 18 домаћинстава 1736. године поседовало само 102, к.ј., од чега 63 к.ј. оранице и 39 к.ј. ливаде.²⁶ Око 1780. године је тај атар знатно увећан, а и сељачки поседи, па је 1803. бројао укупно 7.509 к.ј. земље, од чега је 6.950 к.ј. било у поседу самих сељака-граничара, а 559 к.ј. на имену војнога ерара.²⁷

Батајница је до 1745. године потпадала под земунско властелинство грофа Шенборна,²⁸ а затим сремској Војној граници, која је тада образована, односно IX граничарском пуку.²⁹ Као мање насеље имала је статус штације, с тим што је с почетка, а задуго и касније, потпадала под старобановачку чету (компанију),³⁰ док је иза тога, не знамо тачно кад, потпала под сурчинску чету, у чијем саставу се налазила и 1803. године,³¹ а и доцније.

Но за настанак и рад школе је важна сеоска црква, односно српска православна црквена општина, о којој се, иначе, мало шта зна. Истина, према новијим казивањима, која се, у ствари, заснивају и на подацима Д. Руварца и на црквеном летопису села, та богомоља је саграђена 1726. године, а осветио ју је еп. Никанор Мелентијевић 1731. године. Додаје се и то да је то била мала црква без звоника, грађена од дрвета и блата, те да је 1733. године олепљена и изнутра окречена.³² С почетка је та грађевина можда била и провизорно покривена, док је 1728. године тај провизоријум замењен нешто трајнијом трском, као што то сведочи већ спомињано писмо митрополита Петровића. А према визитационом записнику од 9. I 1733. године, који је својевремено и објављен, та црква је тада била нова, начињена од плетера и покривена трском, па је издата заповест да се храм покрије шиндром. Црква је већ тада била освећена и посвећена св. Архистратизима. Имала је и релативно леп инвентар. Поред осталог, забележено је 18 икона нешто на иконостасу а нешто у женској припрати. Од богослужбених књига су регистровани српски октоих и једно старо јеванђеље, као и један московски трифољ, док је поп Стојан Владисављевић, сем осталог, имао српски требник и служебник,

као и један кијевски часослов.³³ Та црква се и касније спомиње у више махова, на пример, 1756. и 1766. године. Црквена порта и сеоско гробље беху обграђени већ 1750—51. године.³⁴ Ова богомоља је постојала и 1776. године.³⁵ Нова, садашња црква је подигнута током 1780—1785. године,³⁶ и то од чврстог материјала,³⁷ што доказује и очувани запис изнад царских двери из те исте, 1785. године.³⁸ И 1797. године је констатовано да је нова црква саграђена од доброг материјала, и она и њен торањ, односно да је покривена црепом, па и да је посвећена св. Архистратизима Михаилу и Гаврилу.³⁹ Поред већ речених, касније су у тој цркви забележене још две књиге, обе из прве половине XVI века, а то су рукописно јеванђеље и штампани минеј Божицара Вуковића.⁴⁰

У селу је најпре постојала једна, а затим и две парохије, док је свештеника било и више. Први свештеник, за кога поименце знамо, био је већ споменути поп Стојан Владисављевић, који је овамо дошао из Пожаревца 1730. године. За њега се каже да „легко читајет“, али и да „мало што знајет“, па му је наређено да иде у манастир, јер је био удовац.⁴¹ Међутим, 1732. године у селу бејаху два свештеника, који се, иначе, не спомињу по имену, али је лако могућно да је један од њих и опет био Владисављевић.⁴² Не знамо тачно колико дуго је он ту на дужности још остао, али има доказа да је 1735. године у Батајницу за свештеника дошао поп Стојко Секулић, који се ту у више махова спомиње и касније, на пример, 1750—51, 1756. и 1766. године, док је поп Павле Веселиновић за свештеника дошао 1762. године.⁴³ Веселиновић се у селу као свештеник спомиње и 1778—9. године. Сем њега, у Батајници су службовали и ови свештеници: Павле Бешлић, регистрован 1777—81. године, Живо Ранковић и Димитрије Лазаревић — 1781, затим Теодор Марковић — 1781—2, Кирил Поповић — 1782, Петар Веселиновић, бивши учитељ, 1790—91. и други.⁴⁴

Црквена општина је највероватније заснована кад и сама црква и сеоска парохија, јер, у противном, не би било ни њих. Године 1750—51. епитроп бејаше Живан Обрежанин, а црквени син Живан Крчединац.⁴⁵ Пет лета доцније, 1756, епитропи беху лајтнант Јован Обрадов и Данило стра-

жмештер, а црквени син Петар Лежимиров.⁴⁸ То у раније време, док је касније заснована редовна црквена управа, састављена од више чланова, с председником или кнезом на челу.

Не зна се кад је засновано парохијско звање, али се чини да је то било пре 1750. године, јер су се у то време увелико већ водиле рачунске и друге књиге и каква-таква администрација, док су црквене матрикуле по једној верзији заведене 1755, а по другој 1777—1785. године, па је сад тешко рећи која је од тих верзија тачнија.⁴⁷

Треба додати, с тим у вези, а и нагласити, да је та црква од самог почетка имала и своје приходе и расходе, јер, у противном, не би било ни ње саме. Из тих прихода су се подмиривали сви црквени трошкови, укључујући ту делимице и свештеничке плате, а касније и школске издатке, о чему су се водиле и одговарајуће књиге. Првих година и деценија редовни приходи и расходи беху сасвим мали, а касније знатно већи. Међутим, о тим приходима и расходима готово и да нема података, сем што је познато да су се образовали првенствено из милостиње и разних добровољних прилога, поглавито наменских. Тако је читав приход 1750—51. године износио само 18 фор.⁴⁸ Четири деценије касније, 1791, сваки свештеник је имао годишњу плату од 125 фор. укупно.⁴⁹ Двадесетак година доцније, 1802, свештеници су уживали две парохијске сесије земље од по 34 к.ј., свега 68 к.ј., а имали су годишњу плату у укупном износу од 556 фор., 408 у депутату, а 148 у готову, док је црквењак добијао 18 фор. годишње из црквене касе.⁵⁰ Године 1802/3. црквени бир је износио 346 фор. и 19 динара, а образовао се на тај начин што су парохијани плаћали по 3 кр. од кат. јутра земље, тј. на својих 6.950 к.ј. које су они уживали, с тим што је од тога свака парохија имала по 173 фор. и 45 динара годишње.⁵¹ Осим тога, парохијани су плаћали нешто и на име епархијске димнице, до 1770. године у натури, а после у новцу, али је то давање било незнатно. Почев од 1771. село је плаћало по 15 фор. на име димнице годишње,⁵² а касније и више. Међутим, бир и милостиња беху далеко важнији, јер се из њих издржавала и сеоска школа.

Као парохија, Батајница је кроз читав XVIII век, а и касније све до данас, била и остала у саставу земунског протопопијата сремско карловачке архидијецеле.⁵³

Овде се не узима у обзир то што је село, о коме је реч, по Цувају већ 1708. године имало своју школу, јер се то, ако је тачно, односи на стару Батајницу, али је чињеница да је и нова Батајница на неки начин стицајем околности прилично рано почела да мисли и на просвећивање свог подмлатка, односно да то материјално потпомаже. Наиме, село је већ децембра 1733. године добило од свог епископа тзв. средњу школску кутију за сакупљање школских прилога и милостиње,⁵⁴ али је нејасно да ли је и колико од те кутије било користи. Упркос томе, временом су ти прилози, уопште узев, постали обавезни, јер је од 1749. године свака српска црква, не изузимајући ни батајничку, морала уплаћивати одређену своту (обично по дукат-два годишње) у тада засновани Клерикални школски фонд у Ср. Карловцима, што се несумњиво давало првенствено из већ споменуте кутије, а касније из тзв. трећег, тј. школског таса, од којег је вазда понешто преостајало и за сеоску школу, која је набрзо иза тога, не знамо тачно кад, и отворена.

То училиште је постојало и 1758/9. године, и оно као установа и његови ученици, али не и магистер, па ће бити да је тада децу учио неко од свештеника, како је то и иначе веома често бивало.⁵⁵ Међутим та школа није радила стално, јер је 1762/3. године, на пример, није било.⁵⁶ По тај прекид није трајао дуго, јер је школска зграда саграђена, или пак обновљена, већ око 1765. године, како то произилази из прегледа српских школа Карловачке митрополије у 1770/71. години. Додуше, батајничка школа у том прегледу није посебно описана, али је напоменуто да „И овде (тј. у Батајници) постоји школа у којој је све постављено и плаћено као у Бановцима“, седишту компаније, о чијем училишту је забележено следеће:

„Школска зграда је саграђена пре 5 година, па јој је већ потребна поправка, али се предавања у њој ипак одржавају. Школа ради и пре и после подне, док распуст траје месец дана. Има 20 ђака који уче српско читање и писање. Док се не нађе

ваљан учитељ децу учи један од сеоских свештеника, који нема других обавеза осим наставничких. Школу издржава црква, о чему брину свештеници, који постављају и учитеље. Међутим, наставничка плата није посебно обезбеђена, јер наставу плаћа сваки ђак за себе у износу од 1 фор. годишње⁵⁷.

Према томе, нема никакве сумње да је училиште о којем је реч не само постојало, већ и континуирано радило од 1765. године, ако не и од раније. А радило је преко целе године, пре и после подне, док је летњи распуст трајао месец дана. Додуше, није све у тој школи тада најбоље било уређено, али је битно да је она радила. Двадесетак ђака није довољно, али ни мало, с обзиром на недостатак учевних навика и на чињеницу да је школовање било сасвим необавезно, док су сами селаци више волели да им деца чувају стоку него да иду у школу. Тачно је да се задуго учили само читање и писање, а највероватније и катихизис, и то поглавито из буквара и црквених књига, али је за почетак, ваља признати, и то било довољно, утолико пре што је 1773/4. године у Ст. Бановцима отворена и четно-тривијална школа, у којој су заинтересована деца могла учити и немачки језик и рачунање, и то углавном на српском језику.⁵⁸ Учитеља није било, али је његову дужност вршио неко од свештеника, или пак сеоски ђакон. О тој школи је и тада и касније бринула првенствено српска православна црквена општина, која ју је и засновала, али су, како изгледа, око 1770. године учитеља плаћали сами ђаци. Но не за дуго, јер је већ 1773/4. магистра плаћало село из посебног, намењеног приреза, разрезаног на земљу. Из тог приреза се делимице издржавала и четно-тривијална школа у Ст. Бановцима.⁵⁹

Формално је то тако било до црквено-школске реформе из 1774. кад је и овде много шта по сили закона имало да се измени, и то по кратком поступку, али није тако било, јер реформа није одмах заживела, већ знатно касније, па је много шта још задуго остало по старом. Штавише, није заживела ни општа школска обавеза, па су деца и даље у малом броју похађала наставу, док за финансирање школе граничарске власти нису хтеле ни да чују, тако да је то и надаље остало у надлежно-

сти цркве, и не само то, већ добрим делом и сама настава. Изузетак чини једино школска контрола, коју је чета од свештенства одмах преузела, с тим што су школски надзорници обично бивали командири штације или неко од четних официра.⁶⁰ Да је тако доказује донекле и школски извештај сремско-славонске генералкоманде од 12. IX 1780, који се иначе односи на 1779/80. школску годину, а у којем о батајничкој школи дословце пише:

„Учитељ је Петар Веселиновић, који је исувише млад и неспособан за свој позив. Његови ђаци уче читање, писање, псалтир и катихизис. Веселиновић на име годишње плате прима 40 фор. у готову из благајне сеоске општине (?), и то у ратама. Школски надзорник је потпоручник Пантелић“.⁶¹

Упркос свему томе, па и споменутој младости и неспособности, Веселиновић је и даље остао у селу на дужности учитеља, на којој се налазио и 1785. године,⁶² па ће бити да су и учевни предмети остали исти, док је учитељевој плати обезбеђивала несумњиво црквена општина, како је то касније и забележено. Не знамо докле је Веселиновић био на дужности магистра, али је чињеница да је он већ 1790. године био сеоски свештеник, а не учитељ.⁶³

Године 1791/2, учитељ у Батајници бејаше већ Симеон Томашевић, који је пре тога, не знамо тачно кад, постављен с уговором. Томашевић је био и катихета, док је на име плате по уговору примао 101 фор. и 20 кр. годишње, од чега 80 у готову а 21 кр. у натури, и то из црквене касе. Осим тога, он је добијао и 400 снопова трске за огрев, можда и школски. Те године је у школу било уписано 25 ђака, и то дечака, али ју је похађало само 18, док се девојчице као ђаци и не спомињу. Школска зграда је тада била у добром стању, док је школски надзорник био поручник Станојевић.⁶⁴ Следеће године, 1792/4, надзорник је био командир сурчинске чете Стаматовић.⁶⁵ Спомиње се та школа и у једном црквеном извештају из 1797. године, кад је учитељ и опет био С. Томашевић.⁶⁶ А према једном војном извештају од 17. VII 1802, школа је те године имала 30 ђака,⁶⁷ док је њен учитељ сад већ највероватније био клирик Трифун Бешлић, који се на тој дужности налазио и 1804/5. шк. године.⁶⁸

И док су се с почетка учили само основне српске писмености, било из буквара било пак из црквених књига, дакле упознавање слова, срицање, читање и писање, а нешто доцније и веронаука и рачунање, што се такође могло учити из буквара, и не само из њега, касније је број наставних предмета и часова увећан и продубљен. Према једном акту из бечког Ратног архива, 1802. године су се по српским вероисповедним школама сремско-славонске и шајкашке Војне границе изучавали следећи предмети: 1 — упознавање слова, 2 — срицање из српског буквара, 3 — читање из часослова с тумачењима, 4 — читање из псалтира с тумачењима, 5 — српски (читање, лепо писање и конструкција речи), 6 — рачунање (четири основне рачунске радње с именованим и неименованим бројевима), 7 — историја библије, 8 — мали катихизис с тумачењима.⁶⁰ Наравно, данас је тешко рећи шта се од свега тога и у коликој мери у Батајници изучавало, јер о томе нема конкретних података, али је чињеница да је с почетка XIX века настава у читавој Граници увелико већ била изједначена, да не кажемо и униформисана.

Године 1805/6. у селу је дошло до великог сукоба око учитеља, који је село поделило у два табора, а којем су кумовали, како изгледа, официри сурчинске чете, у чијем је саставу Батајница тада била. Према очуваним документима патријаршијско-митрополиског архива у Ср. Карловцима, до спора је дошло због тога што је мајор Радовановић, с пролећа 1806. године, самовољно отпустио из службе учитеља Т. Бешлића, а на његово место поставио 17-годишњег Вукашина Марковића, с којим је 6. априла 1806. склопљен и одговарајући уговор. Из докумената се не види тачно због чега је Радовановић то учинио, али се види да су се за њим повели и многи граничари, што је и разумљиво, с обзиром на то да им је он био претпостављени. Међутим, пре него што је Марковић и постављен, у команду пука је из Батајнице приспела једна жалба, којом се очигледно хтело спречити Марковићево постављење, односно Радовановићева самовоља, јер је Марковић, како се вели у жалби, наводно, премлад и недовољно образован за учитеља, па је ова, с тим у вези, затражила обавештење од команде

сурчинске чете. Одговорио јој је Радовановић из Батајнице 6. IV 1806, дакле истог дана кад је с Марковићем склопљен уговор, који је потписао и он, мајор, а с њим и многи граничари. Обраћајући се пуку, Радовановић вели да Марковић треба да буде учитељ, јер је нетачно то да је он за учитеља неспособан, како веле свештеници и земунски прота Пејић, који би хтели да врате Бешлића у школу. Тако је Марковић остао на дужности учитеља, захваљујући мајору Радовановићу, али су се свештеници и црквена управа томе и даље противили, па је команда пука 4. XI 1807. с тим у вези писала проти Пејићу „да се по новом систему (мисли се свакако на Schulcodex) у погледу школе и похађања наставе и у погледу постављења учитеља, ако их нема, овлашћују команде чета на терену да хи постављају“, што ће у овом случају рећи — мајор Радовановић, односно његов „наследник“ капетан Матијашевић.

Међутим, изгледа да је и Матијашевић убрзо дошао до закључка да Марковић није за учитеља, па га је и сменио. То произилази из једног писма батајничких свештеника који су 9. марта 1808. године известили проту Пејића да је у Батајницу дошао нови капетан из компаније и отпустио Марковића, „јер он не може дозволити да се учитељ игра с децом“, али и да је инсистирао да му се изда зарађена плата. Место њега, капетан је за учитеља поставио бившег магистра Т. Бешлића, с којим је склопљен и уговор, који су у име села потписали свештеници, официри и црквена управа. Но Бешлић је на том месту остао свега 10 дана, па је дошао исти капетан и макнуо га с положаја учитеља, а на његово место поставио Георгија Бешлића, кога је и увео у дужност, али без уговора.

Али, с тим нису биле задовољне присталице В. Марковића, па су се 30. марта 1808. пожалиле и команди пука. Њихова жалба се своди отприлике на то да је свештенство неправедно кад каже да је Марковић недоучен и да због тога не може бити учитељ, па моле команду да га врати на дужност, „јер је он сироче, па да га поможемо, пошто је његов отац овде као свештеник дуго службовао и са свима био добар“.

Из расположивих докумената се не види како се тај спор коначно завршио, док других података о томе, колико знамо, и нема, али је зато видљиво да је Марковић ту као учитељ службовао три године, тј. 1805/6, 1806/7. и 1807/8. и да је, по свој прилици, био лош и недоучен магистер, као и да је прве године свог службовања имао плату од 50, друге — 88, а треће — 150 фор. годишње.⁷⁰ Међутим, изгледа да је ова школа била и даље једна од слабијих школа у овом крају. Месеца августа 1810. године њу је посетио и Урош Несторовић, који је о њој забележио ово:

„У Батајници је школска зграда подесна за школу, а подигла ју је општина. Настава је овде веома лоша и једностранна, јер је учитељ ђакон и није изучавао нормални метод. И овде веронауку ученицима предаје учитељ, и то веома лоше. Плату од 170 фор. годишње и мали депутат у пољопривредним производима обезбеђује му општина.⁷¹

*

Према томе, на крају да закључимо, нема никакве сумње да је нова Батајница имала своју српску школу већ у првој

деценији друге половине XVIII века, која је радила, како се чини, без неких знатнијих прекида, сем можда у првим годинама свог постојања. Та школа је била по свему, а пре свега по свом карактеру, вероисповедна школа, коју је основала и водила поглавито српска православна црквена општина, како пре тако и после црквено-школских реформи из 1774—1782. године. А што се граничарских власти тиче, оне су већ 1773/4. године успоставиле своју контролу над школом, а пре свега над учитељима, које су оне касније и постављале по свом нахођењу, не тражећи сагласност цркве, покаткад и на штету саме наставе, чије је унапређење и иначе текло прилично споро, док за финансирање школе нису хтеле ни да чују, па је и то било и остало задуго у надлежности сеоске црквене општине. Међутим, ако је судити по презентованим подацима, деца су овде све време слабо похађала наставу, и то само дечаци, док се девојчице, како изгледа, уопште нису школовале. А што се школске зграде тиче, она је подигнута или пак обновљена око 1765. године, али је и 1810. била у релативно добром стању, па је све то време служила својој намени.

НАПОМЕНЕ

¹ Др Хазим Шабановић, *Turski izvori za istoriju Beograda*, Београд, 1964, 408 и 597.

² Антон Цувај, *Građa za povijest školstva*, Загреб, I/1910, 325.

³ Споменик СКА, Београд, II р., књ. XXXVIII/1935, 38—45, и 49—55.

⁴ Зборник ЗИ, Нови Сад, св. 12/1975, 91—92; Годишњак града Београда, књ. XX/1973, 163 и 166.

⁵ Др Душан Поповић — др Милица Богдановић, *Građa za istoriju Beograda 1717—1739*, Београд, 1953, 181—182.

⁶ Димитрије Руварац, *Српска митрополија карловачка око половине XVIII века*, Ср. Карловци, 1902, Б, 5.

⁷ Др Душан Ј. Поповић, *Срби у Срему до 1736/7*, Београд, 1950, 40.

⁸ Исто, 162—163.

⁹ Славко Гавриловић, *Обнова славонских жупанија и њихово разграничење са Војном*

границом (1745—1749), Зборник ДН, Нови Сад, св. 15/1960, 67.

¹⁰ Коста Петровић, *Статистички подаци о сремској епархији у 1750—51. години*, Зборник ДН, Нови Сад, св. 15/1956, 88.

¹¹ Руварац, н. д., Б, 40.

¹² Поповић, н. д., 40.

¹³ Руварац, н. д., Б, 40.

¹⁴ *Kriegsarchiv, Wien, НКР, Ехр., В, 1771, 46—176, Fol. 147—152.*

¹⁵ Поповић, н. д., 40.

¹⁶ Срета Пецињачки, *Статистички подаци о граничарским насељима Срема из 1775. године*, Архивски преглед, Београд, бр. 1/1769, 225.

¹⁷ С. Пецињачки, *Статистички подаци о насељима сремске епархије у 1781. години*, Зборник ЗИ, Нови Сад, св. 5/1973, 123.

¹⁸ Поповић, н. д., 40; С. Пецињачки, *Подаци из 1785. о насељима и школама Срема и*

- Шајкашке, Зборник ДН, Нови Сад, св. 49/1968, 133; Franc Štefan Engel, *Opis kraljevine Slavonije i vojvodstva Srema, II deo*, Зборник ЗКИЈ, Нови Сад, књ. 19, св. 3/1971, 551.
- ¹⁹ Руварац, н. д., Б, 68.
- ²⁰ Архив Српске академије наука и уметности у Ср. Карловцима (скр. АСАНУК), ПМ „А“, 33/1797.
- ²¹ Поповић, н. д., 40.
- ²² С. Пецињачки, *Стари Бановци у XVIII веку*, Зборник ДН, Нови Сад, св. 36/1963, 77.
- ²³ Fridrih Vilhelm fon Taube, *Opis Slavonije i Srema, III deo*, Зборник ЗКИЈ, Нови Сад, књ. IV и V за 1956—1957/1958, 215—216; Енгел, н. д., Зборник ЗКИЈ, Нови Сад, I део, књ. 19, св. 2/1971, 309.
- ²⁴ Енгел, као под 18.
- ²⁵ Поповић, н. д., 40.
- ²⁶ Исто, 163.
- ²⁷ С. Пецињачки, *Подаци о земљишним површинама граничарских насеља Срема у 1803/4. години*, Зборник ЗИ, Нови Сад, св. 10/1974, 119.
- ²⁸ Поповић, н. д., 155—162.
- ²⁹ Гавриловић, н. д., 179; К. Петровић, н. д., 88.
- ³⁰ Kriegsarchiv, НКР, Ехр., В, 1771, 44—176, Fol. 147—152.
- ³¹ С. Пецињачки, *Подаци о земљишним површинама...*, 118—119.
- ³² Бранко Вујовић, *Црквени споменици у подручју града Београда*, Београд, 1973, 19.
- ³³ Руварац, н. д., А, 66—67.
- ³⁴ Петровић, н. д., 88.
- ³⁵ Вујовић, н. д., 19.
- ³⁶ Душан К. Петровић, *Историја сремске епархије*, Ср. Карловци, 1970, 105.
- ³⁷ Тј. од цигле, што се и сад може видети.
- ³⁸ Вујовић, н. д., 19.
- ³⁹ АСАНУК, ПМ „А“, 33/1797.
- ⁴⁰ Мата Косовац, *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. год.*, Карловци, 1910, 250.
- ⁴¹ Руварац, н. д., А, 66—67.
- ⁴² К. Петровић, н. д., 88; Руварац, н. д., Б, 19 и 40.
- ⁴³ Исто, Б, 5.
- ⁴⁴ Косовац, н. д., 250.
- ⁴⁵ К. Петровић, н. д., 88.
- ⁴⁶ Руварац, н. д., Б, 19.
- ⁴⁷ Д. К. Петровић, н. д., 105.
- ⁴⁸ К. Петровић, н. д., 88.
- ⁴⁹ Руварац, н. д., Б, 68.
- ⁵⁰ Kriegsarchiv, НКР, Ехр., В, 1803, 2—11.
- ⁵¹ С. Пецињачки, *Подаци о земљишним површинама...*, 118—119.
- ⁵² Kriegsarchiv, НКР, Ехр., В, 1771, 44—176, Fol. 147—152.
- ⁵³ Руварац, н. д., *passim*.
- ⁵⁴ Исто, Б, 120.
- ⁵⁵ С. Пецињачки, *Нови подаци о старим српским школама (1758/9—1767/8)*, Настава и васпитање, Београд, бр. 5/1966, 471.
- ⁵⁶ Исто, 471.
- ⁵⁷ С. Пецињачки, *Православно-тривијалне школе на подручју Карловачке митрополије у 1772. години*, Београд, 1969, 7.
- ⁵⁸ С. Пецињачки, *Граничарско-тривијалне и комунитетско-немачке школе Срема и Шајкашке у 1773/74. години*, Зборник ЗИ, Нови Сад, св. 18/1978, 89.
- ⁵⁹ Исто, 90.
- ⁶⁰ Додуше, о томе немамо никаквих директних података кад се Батајнице тиче, али је тако било и другде по околини, па несумњиво и у њој, што донекле сведочи и следећи податак из 1780. године.
- ⁶¹ С. Пецињачки, *Подаци о српским вероисповедним школама и учитељима сремско-славонске и шајкашке Војне границе у 1780. години*, Зборник ЗИ, Нови Сад, св. 16/1977, 132.
- ⁶² С. Пецињачки, *Подаци из 1785...*, 133.
- ⁶³ Косовац, н. д., 250.
- ⁶⁴ Magyar orszagos leveltar, Budapest, Department scholarum nationalum, 1792, 21—194, Fol. 336—7, 383 и 388.
- ⁶⁵ АСАНУК, Конзисторија, 179/1792.
- ⁶⁶ С. Пецињачки, *Један попис сремских славено-српских школа и њихових учитеља из 1797. године*, Зборник за историју школства и просвете, Загреб, књ. 5/1969—1970, 339—340.
- ⁶⁷ Kriegsarchiv, НКР, Ехр., В, 1803, 2—11.
- ⁶⁸ АСАНУК, Конзисторија, 59/1808.
- ⁶⁹ Kriegsarchiv, НКР, Ехр., В, 1803, 2—11.
- ⁷⁰ АСАНУК, Конзисторија, 59/1808.
- ⁷¹ Никола Гавриловић, *Дневник Уроша Несторовића о обиласку школа из 1810. године*, Зборник ЗИ, Нови Сад, св. 17/1978, 153.

BATAJNICA IN THE 18th AND EARLY 19th CENTURY

Sreta Pecinjački

Batajnica of today was founded in the third decennium of the 18th century, most probably on the location of the old one which existed in the 16th, perhaps also in the 17th century. In fact Batajnica was peopled in 1725—26, but as it seems, the settlement was put up at a little distance from the Danube, i.e. at the old road leading from Belgrade to Petrovaradin, from which place it was later moved to its today's location, i.e. to the new road Zemun—Stara Pazova. This most probably happened between 1770 and 1780 when the road was marked out (Stara Pazova was inhabited in 1770 and Nova Pazova in 1791).

At first Batajnica was a supplying settlement, but in 1745 it was incorporated in the Military Frontier (*Vojna granica*), the 9th regiment, in which, as a station, it remained until its end. At the beginning it came under the Stari Banovci and later under the Surđin company. The village area was fairly sizeable. According to the records from 1803 it measured 7.509 cad. acres, of that the frontiersmen (*graničari*) had 6.950 cad. acres, while 539 cad. acres were in military possession.

In 1732 the village had 48 households, but later their number lessened and in 1745 some of them left the village, because they were not ready to accept the liabilities of frontiersmen, so e.g. in 1750 there were hardly 27 and in 1756 only 20 houses. Later the number of households increased in the first place through the settling down and in 1776 e.g. there were 59, in 1770 — 83, in 1785 — 150 with 1041 inhabitants, in 1791 again 150, this time with 1183 souls. In 1794 in fire perished 68 houses, but in spite of this misfortune in 1797 there were 160 households with 1101 inhabitants all of them Orthodox Serbs.

The first church was built in Batajnica in 1726. According to a description from 1733 this church was of wattle-work roofed with reed. It had rather fine liturgical inventory, among others 18 icons, but there were also liturgical books some of them belonging to the church and the others to the priest S. Vladislavljević. The present church was built of hard material in the period from 1780—1785. At first in the village there was only one parish, later there were two of them, but the number of priests

used to be greater, so that some of them could devote themselves to teaching, in the first place as deacons. The title of parish priest existed in the mid-18th century and somewhat later parish register was also established. In this connection we should add that the church had its regular income, which covered not only church expenditures, but also those of the school.

The school opened its doors around 1755 and in 1758/1759 the school itself and its pupils were registered, but this was not so with the teacher, which means that for a long time instructions were given by some of village priests. In 1765 the school building was either built or renovated so that the lessons were given permanently. At first the pupils were rather scarce, but it is of great importance that the school existed and that classes were held. It is true that for a longer period, except catechism, only reading and writing were taught, mainly from the primer and liturgical books, but for the beginning it was sufficient too. Care was taken of the school, then as well as later, by the parish only, who was its founder and who mainly financed it.

In theory this was so until the church-educational reform of 1774, when, by legislative force, many things had to be changed and improved, but in practice many of them remained as before. This referred to the general obligation of going to school, so only a lesser number of children attended lectures. The same situation was with financing the schooling, which had to remain in competence of the church, because military authorities did not want to take upon themselves such liabilities when Serbian schools were in question. The only exception were school administration and control, which were immediately taken away from the church and clergy. Teachers were schooled theologians, but only until they got a parish, so they had to replace one another very frequently. At the end of the 18th century the number of subjects taught in school increased because, except those mentioned before (spelling, reading, writing, grammar, singing and religious instruction), mathematics and history of Bible were also introduced in lecturing. All in all, progress cannot be negated, but it was more than slow.

